

SUNĢDZI KARAMĀKSLA

No angļu valodas tulkojusi
AIJA VĀLODZE

ZVAIGZNE ABC

821.581-96

Su 470

Sun Tzu

THE ART OF WAR

Copyright © 1988 Thomas Cleary

Published by arrangement with Shambhala Publications, Inc.,

2129 13th Street, Boulder, CO 80302, USA; www.shambhala.com.

Vāka dizaina autore *Ilze Isaka*

Vāka foto © iStock

Suņdzi

KARAMĀKSLA

Apgāda Zvaigzne ABC vadītāja VIJA KILBLOKA

Redaktore *Zinta Stikute*

Apgāds Zvaigzne ABC, SIA,

K. Valdemāra ielā 6, Rīgā, LV-1010.

Red. nr. S-993.

Jelgavas tipogrāfija

Šis ir ar autortiesībām aizsargāts darbs. Darba reproducēšana vai jebkāda cita neatļauta izmantošana ir autortiesību pārkāpums. Par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta atbildība Krimināllikuma 148. pantā. Saskaņā ar Autortiesību likuma 69.¹ pantu persona ir arī mantiski atbildīga par visiem zaudējumiem un morālo kaitējumu, kuru tā radījusi ar autortiesību pārkāpšanu.

© Tulkojums latviešu valodā, Aija Vālodze, 2011

© Literārā apdare, mākslinieciskais noformējums, izdevums latviešu valodā,

Apgāds Zvaigzne ABC, 2011, 2022

ISBN 978-9934-0-1487-1

SATURS

Priekšvārds	5
Paskaidrojumi	9
Karamāksla	65
1. Stratēģiskā novērtēšana	66
2. Gatavošanās kaujai	86
3. Aplenkuma plānošana	97
4. Karaspēka izvietojums	120
5. Virzītājspēks	132
6. Tukšums un pilnība	141
7. Bruņotā cīņa	159
8. Pielāgošanās	173
9. Karaspēka manevrēšana	180
10. Apvidus	197
11. Deviņas zemes	204
12. Uguns izmantošana uzbrukumā	223
13. Spiegošana	227

PRIEKŠVĀRDS*

* *Karamākslas* priekšvārdu ir sarakstījis šīs grāmatas tulkotājs no ķīniešu valodas Tomass Klierijs. (*Tulk. piez.*)

Grāmata *Karamāksla* (*Sunzi bingfa/Sun-tzu ping-fa*), kuru vairāk nekā pirms divtūkstoš gadiem ir uzrakstījis noslēpumains ķīniešu karotājs-filozofs, vēl aizvien tiek uzskatīta par visu laiku autoritatīvāko un ietekmīgāko stratēģijas grāmatu. Mūsdienās Āzijas politiķi un vadošie darbinieki to lasa tikpat dedzīgi, kā to apguva karavadoņi un stratēģijas izstrādātāji pirms vairāk nekā divām tūkstošgadēm.

Arī Japānā, kura no feodālas kultūras zemes burtiski vienā naktī pārvērtās par korporatīvās kultūras valsti, *Karamākslas* lasītāji šajā senajā klasikas darbā aprakstīto stratēģiju izmanto mūsdienu politikā un biznesā. Pēc-kara Japānas straujo augšupeju viens otrs pat uzskata par daiļrunīgu ilustrāciju Sunḑzi klasiskajam domu-graudam “Vislabāk ir uzvarēt bez cīņas”.

Kā apcerējums par konfliktu anatomiju grāmata *Karamāksla* konkurenci un nesaskaņas izvērtē vispārēji, sākot ar gluži personiskām un beidzot ar starptautiska

limeņa pretrunām. Mērķis ir neuzvaramība, uzvara bez bruņotas sadursmes un nepārvaramais spēks, kuru var iegūt, izprotot konflikta fiziku, politiku un psiholoģiju.

Šis *Karamākslas* tulkojums piedāvā daoisma garīgo tradīciju un psiholoģiskās izcelsmes klasisko interpretāciju, sniedz ieskatu ne tikai Austrumāzijas psiholoģijas, bet arī tās zinātnes un tehnoloģijas attīstības pirmsākumos, kā arī rada priekšstatu par tā cilvēka būtību, kurš uzrakstījis daudzu gadu garumā visaugstāk vērtēto panākumu gūšanas rokasgrāmatu.

Es uzskatu, ka daoisma izpratne, lasot *Karamākslu*, ir ļoti būtiska. Un ne tikai tāpēc, ka šis darbs mūs iepazīstina ar stratēģijas klasiskajām patiesībām, kuras smeltas no tādu izcilu daoisma darbu kā *I Ching* (*Pārmaiņu grāmata*) un *Tao-te Ching* (*Ceļš un tā spēks*) idejām, bet arī tādēļ, ka *Karamāksla* atklāj daoisma būtību kā ķīniešu tradicionālās konfliktu atrisināšanas mākslas pirmsākumu. Tā kā *Karamāksla* ir nepārspējama šo principu izskaidrošanā, tā lasītājam piedāvā atslēgu uz pareizas stratēģijas visdziļākā limeņa noslēpumiem, ko sevī ietver daoisma psiholoģiskās ievirzes specifika. Lielais personības spēks, kas tradicionāli tiek saistīts ar daoisma garīgā potenciāla izmantošanu, ir daļa no kolektīvā spēka, kura psiholoģiju sevī ietver daoisma būtība. Tāpēc mūsdienās *Karamākslas* vislielākā vērtība laikam gan ir saistīta tieši ar daoismam raksturīgo dzīves uztveri, kuras pamatā ir humānisma principi.

Ķīnas vēstures gaitā daoisms cilvēka domu un rīcības mutuļojošajā straumē vienmēr ir bijis apvaldošs spēks. Iemācot dzīvi uztvert kā mijiedarbīgu spēku kompleksu un tiecoties radīt līdzsvaru starp cilvēku materiālajām

un garīgajām vajadzībām, daoisms ir veicinājis gan materiālo un garīgo progresu, gan tehnoloģisko attīstību un spēju prognozēt pārmērīgi straujas izaugsmes potenciālās briesmas. Arī politikā daoisms ir vienādi kalpojis gan valdniekiem, gan pavalstniekiem un saskaņā ar noteiktā laikposma prasībām gan radījis, gan sagrāvis karaļvalstis. Atbilstoši daoisma klasiskajam domāšanas veidam *Karamāksla* ir grāmata ne tikai par karu, bet arī par mieru, tomēr tās galvenā vērtība ir izpratnē par konflikta un tā atrisinājuma visdziļākajām saknēm.

PASKAIDROJUMI *[✦]

* Paskaidrojumu autors ir Tomass Klierijs. (*Tulk. piez.*)

Daoisms un Karamāksla

Leģenda vēstī, ka senās Ķīnas valdnieks reiz jautājis savam ārstam, dziednieku dzimtas pārstāvim, kurš no šī ārsta ģimenes locekļiem ir visprasmīgākais medicīnas mākslā.

Ārsts, kas bijis tik slavens, ka viņa vārds kļuvis par sinonīmu visai viduslaiku Ķīnas medicīnas zinātnei, valdniekam esot atbildējis tā: “Mans vecākais brālis ierauga slimības tuvošanos un atvaira to, pirms ir parādījušās slimības pazīmes, tāpēc viņa vārds nekad neaizceļo tālāk par pacienta māju. Mans vidējais brālis spēj izārstēt slimnieku, kas jau ir kritiskā stāvoklī, tāpēc mana vidējā brāļa vārdu pazīst visā vietējā apkārtnē. Kas attiecas uz mani, tad es duru vēnās adatas, masēju ādu, izrakstu receptes un nosaku zāļu devas, tāpēc mans vārds laiku pa laikam aizskan tik tālu, ka to sadzird valdnieki.”

Nostātos par seno Ķīnu nav otras leģendas, kura vēl tēlaināk raksturotu jau par klasiku kļuvušās konfliktu

atrisināšanas stratēģijas rokasgrāmatas *Karamāksla* būtību. Kāds Minu dinastijas domātājs fabulu par valdnieka ārstu ir novērtējis šādi: “Tā sevī ietver pašu galveno, kas, pārvaldot valsti, jāzina valstu vadītājiem un ministriem un, komandējot karaspēku, jāpatur prātā ģenerāļiem.”

Ierastajā lietojumā vārdu savienojumiem “ārstēšanas māksla” un “karamāksla” ir atšķirīga jēga, tomēr vairākās nozīmēs tiem tomēr piemīt līdzība: pirmkārt, gan vienā, gan otrā gadījumā nav noliedzama izteicienā “jo mazāk, jo labāk” ietvertā atziņa, jo, kā saka: ja nav slimnieka, neviens nav jāārstē; otrkārt, abas šīs mākslas ir saistītas ar disharmonijas novēršanu, un, treškārt, abās jomās vajag skaidri apzināties, ka problēmas atrisinājuma atslēga ir zināšanas.

Tāpat kā senajā stāstā par ārstiem, arī Suņdzi grāmatas filozofijā ir ietverta patiesība, ka zināšanu un stratēģijas visaugstākā virsotne ir prasme vispār nenonākt līdz bruņotai sadursmei: “Vislielākā māksla ir uzvarēt pretinieka karaspēku bez kaujas.” Militārās meistarības pakāpes Suņdzi izklāsta tādās pašās līdzībās: vislabākais karavadonis izjauc pretinieka plānus; labs karavadonis sašķeļ pretinieku sabiedroto aliansi; ne pārāk labs karavadonis uzbrūk pretinieka armijai; slikts karavadonis ielenc pretinieka pilsētas*.

* Te atkal jāpievērš uzmanība tam, ka Suņdzi ir vilcis paralēles ar medicīnas patiesībām: izjaukt pretinieka plānus ir apmēram tas pats, kas rūpēties par cilvēka veselību, lai viņa organisms spētu pretoties slimībai; alianses sašķelšanu var tēlaini iztulkot kā veselo cilvēku pasargāšanu no kontakta ar saslimušajiem; uzbrukums līdzinās slimību apkarojošo medikamentu izmantošanai; pilsētu aplenkums nozīmē ķirurģisku iejaukšanos.

Līdzīgi kā senajā nostāstā par ārstu dzimtas vecāko brāli, kura labo uztveres spēju dēļ neviens neko par viņu nebija dzirdējis, un vidējo brāli, kas paš aizliedzīgi ārstēja slimniekus un bija pazīstams tikai tuvākajā apkaimē, Suņdzi daiļrunīgi ļauj noprast, ka senajos laikos tie, kurus uzskatīja par prasmīgiem karotājiem, īstenībā varēja lepoties tikai ar viegli gūtām uzvarām, bet izcili militārās stratēģijas meistari palika nevienam nezināmi, jo viņu gudrību neviens pienācīgi nenovērtēja un viņi netika publiski apbalvoti par drošsirdību.

Ideālā stratēģija, kas ļauj uzvarēt bez cīņas, vislielāko efektu panākot ar vismazāko piepūli, ir daoismam raksturīga iezīme. Seno zināšanu izmantošana Ķīnā ir veicinājusi gan medicīnas, gan karamākslas izkopšanu. *Tao-te Ching* jeb *Ceļš un tā spēks* sociālajā sfērā iesaka izmantot to pašu stratēģiju, kuru Suņdzi ir attiecinājis uz seno laiku karotājiem:

“Atšķetini sarežģījumus, kamēr tas vēl ir viegli, tiec galā ar lielo, kamēr tas vēl ir mazs. Pasaules vissmagākās situācijas jāatrisina, kamēr to vēl var izdarīt viegli, pasaules vislielākās grūtības jāpārvar, kamēr tās vēl ir mazas. Šī iemesla dēļ patiesi gudrie nekad nedara lielas lietas, tomēr sasniedz izcilus rezultātus.”

Uzrakstīta pirms vairāk nekā divtūkstoš gadiem Ķīnas tā dēvētajā karojošo valstu periodā, grāmata *Karamāksla* radās tādos pašos sociālajos apstākļos, kādos ir tapuši vēl daži ķīniešu humānisma klasikas izcilākie sacerējumi, to skaitā *Tao-te Ching*. Pieejot konflikta problēmai vairāk racionāli nekā emocionāli, Suņdzi uzskatāmi demonstrē, ka, izprotot konflikta

būtību, šo konfliktu var ne tikai atrisināt, bet vispār no tā izvairīties.

Gadsimtiem ilgi zinātnieki par *Karamākslas* raksturīgāko iezīmi uzskatījuši to, ka šo grāmatu caurstrāvo daoisma filozofija. *Karamākslu* par stratēģijas klasiku ir uzskatījuši gan daoisma kanona filozofisko, gan politisko darbu autori. Grāmatas *Karamāksla* dziļākajā slānī ietvertā ideja par neuzvaramību un izvairīšanos no konflikta ir viena no daoisma principa “dziļas zināšanas un pareiza rīcība” izpausmēm.

Viduslaikos sarakstītajā daoisma darbā *Līdzsvara un harmonijas grāmata* (*Chung-ho chi/Zhongho ji*) ir teikts: “Dziļas zināšanas dod iespēju zināt bez redzēšanas, jo stingra virzība pa daoisma ceļu ļauj izdarīt pareizos secinājumus.” Patiesi dziļas zināšanas – tas nozīmē “zināt, neizejot ārā pa durvīm, un redzēt debesis, nepalūkojoties laukā pa logu”. Savukārt spēka formula ir šāda: “piemērojoties jebkurai situācijai, kļūsti aizvien stiprāks”.

Karamākslas izpratnē izcils ir tāds karotājs, kas konflikta psiholoģiju un mehānismu izprot tik dziļi, ka uzreiz pamana ikvienu pretinieka iecerēto gājienu un, labi pazīdams konflikta dabisko modeli, nemaldīgi spēj rīkoties atbilstoši situācijai, visu nokārtojot ar minimālām pūlēm. *Līdzsvara un harmonijas grāmata* turpina raksturot daoisma zināšanas un to pielietojumu, vairāk orientējoties uz karotājiem pazīstamo terminoloģiju.

“Dziļas zināšanas dod izpratni par potenciālām domstarpībām pirms šo domstarpību izcelšanās,

brīdina par briesmām pirms briesmu rašanās, ļauj apzināties sakāvi, pirms šī sakāve ir piedzīvota, un pamanīt nelaimi, pirms nelaime notikusi. Pareiza rīcība ir pastāvīgs fiziskais treniņš bez ķermeņa pārsllogošanas, prāta vingrināšana bez nepieciešamības izmantot prātu, pasaules ietekmēšana, neļaujot pasaulei ietekmēt sevi, uzdevumu paveikšana tā, lai šie uzdevumi darītāju neapgrūtinātu.

Dziļas zināšanas par lietu būtību ļauj pārvērst nekārtību kārtībā, briesmas – drošībā, iznīcību – izdzīvošanā, postu – laimē. Pareiza rīcība Ceļā* ļauj ķermenim nodzīvot garu mūžu, prātam ietiekties noslēpumu sfērā, dzīvot pilnīga miera pasaulē un paveikt uzdevumus līdz absolūtai pilnībai.”

Kā liecina šie fragmenti, Āzijas karavīri, kuri izmantoja daoisma vai dzenbudisma mākslu, lai iegūtu pilnīgu mieru, to darīja ne tikai sava gara spēcīnāšanai draudošās nāves priekšā, bet arī tāpēc, lai iegūtu to uztveres asumu, kāds nepieciešams, lai bez vilcināšanās reaģētu uz jebkuru situāciju. *Līdzsvara un harmonijas grāmatā* ir teikts:

“Miera stāvoklī radusies izpratne, bez piepūles sasniegtā pilnveidošanās, zināšana bez redzēšanas – tā ir daoisma pārvērtību jēga un atbals. Miera stāvoklī radusies izpratne dod spēju aptvert visu, pilnveidošana bez piepūles var pilnveidot visu, zināšana bez redzēšanas spēj izzināt visu.”

* Ķīniešu klasiskās filozofijas pamatkategorijas *dao* sākotnējā nozīme ir “ceļš”. (*Tulk. piez.*)

Tāpat kā *Karamākslā*, arī *Līdzsvara un harmonijas grāmatā* daoisma izpratnes un iedarbīguma diapazons ir nemanāms, liegi netverams, tomēr arī cilvēkam ar ordinārām prāta spējām izšķirošos brīžos tas palīdz izplānot izeju no situācijas.

Līdzsvara un harmonijas grāmatā ir rakstīts:

“Jau pēc notikušā tā, kas ir noticis, apjēgšanu nevar saukt par izpratni. Iesāktā pabeigšanu pēc ilgas cenšanās to paveikt nav vērts dēvēt par sasniegumu. Zināšanu pēc ieraudzīšanas nav vērts saukt par zināšanu. Šie sasniegumi tālu atpaliek no spējas aptvert un iedziļināties.

Būt spējīgam rīkoties, pirms radusies vajadzība rīkoties, sajust to, kas vēl nav sācies, ieraudzīt to, kas vēl nav izdzinis asnus, ir trīs spējas, kuras attīstās vienlaikus. Tad nekas nav jāsajūt, bet tikai jāaptver, nekas netiek uzsākts bez jau iepriekš zināmas atbildes, nekas nenotiek bez labuma gūšanas.”

Viens no daoisma literatūras mērķiem ir palīdzēt lasītājam izkopt šo īpašo jūtīgumu un atsaucību līdz meistarībai jebkurā dzīves situācijā. *Līdzsvara un harmonijas grāmatā* minētais “pārvērtību daoisms” ir atsauce uz *I Ching* analītisko un meditātīvo mācību – jūtīguma un atsaucības klasisko formulu. *Karamākslai*, tāpat kā *I Ching* un citiem daoisma klasikas darbiem, piemīt neizmērojams abstrakto nozīmju un metaforu potenciāls. Un, līdzīgi kā pārējās daoisma klasikas grāmatās, arī *Karamākslā* tas smalki pielāgojas lasītāja mentalitātei un veidam, kā lasītājs daoisma mācību var izmantot praksē.

Karamākslas saistība ar daoisma tradīcijām ietiecas trešajā gadu tūkstoī pirms mūsu ēras, kad valdīja “Dzeltenais imperators” – viens no Ķīnas kultūrai nozīmīgākajiem valdniekiem un izcila figūra mācībā par dao. Leģenda vēstī, ka “Dzeltenais imperators” uzvarējis mežonīgās ciltis, izmantodams maģisku karamākslu, kuru viņam iemācījis kāds nemirstīgs daoisma sludinātājs. “Dzeltenais imperators” arī esot sarakstījis slaveno *Iņ saplūšanas klasiku* (*Yñfu ching/Yñfu jing*) – ļoti senu daoisma darbu, kas tradicionāli kļuvis gan par militāro, gan garīgo kanonu.

Pēc tūkstoš gadiem karavīru vadoņi gāza senās Ķīnas vergu sabiedrību un ieviesa humānāku valsts pārvaldes koncepciju, kas bija izveidota pēc klasiskajiem *I Ching* principiem; arī šo daoisma darbu tradicionāli izmanto kā pamatu gan militārajā, gan civilajā dzīvē. *I Ching* pamatprincipi nepārprotami dominē Suņdzi grāmatā ietvertajā militārās mākslas zinātnē, jo tie ir būtiski individuālās cīņas un aizsardzības paņēmieni ķīniešu tradicionālajā kara meistarībā, kas balstīta uz daoisma vingrinājumiem.

Nākamais izcilais daoisma darbs, kas tika sarakstīts pēc *Iņ saplūšanas klasikas* un *I Ching*, bija *Tao-te Ching*. Tāpat kā grāmata *Karamāksla*, arī *Tao-te Ching* ir Ķīnas karojošo valstu perioda produkts: tā radās pirmās tūkstošgades pirms mūsu ēras vidū, kad Ķīnu plosīja nebeidzami kari. Šajā izcilajā klasikas darbā attiecībā uz karu dominē tā pati attieksme, kāda ir raksturīga Suņdzi rokasgrāmatai: karš ir postošs arī uzvarētājiem, tas nereti rada vairāk zaudējumu nekā ieguvumu, un to var uzskatīt par saprātīgu risinājumu vienīgi tad, ja nav citas izvēles:

“Tie, kuri palīdz vadonim ar daoisma līdzekļiem, neizmanto ieročus, lai pakļautu pasauli, jo šādai rīcībai ir tendence radīt pretēju rezultātu, – tur, kur pāri gājis karaspēks, aug tikai kazenāji, un slavenam karam seko posta un nabadzības gadi.

Ieroči ir nelaiemes vēstneši, nevis izglītojoši instrumenti. Kad nav citas iespējas, kā tikai ķerties pie ieročiem, labāk būt mierīgam un neļauties azartam; uzvaru pēc kaujas nevajag svinēt. Tie, kas pēc kaujas svin uzvaru, ir asinskāri, bet asinskārei pasaulē nav vietas.”

Arī grāmatā *Karamāksla* naids un nogalināšanas azarts ir izcelti kā galvenie sakāves iemesli. Atbilstoši Suņdzi pārlicībai uzvaru gūst bezkaislīgs, atturīgs, mierīgs, patstāvīgs karavīrs, nevis karstgalvis, kas grib atriebties, vai ambiciozs pašlabuma meklētājs. Grāmatā *Tao-te Ching* ir sacīts:

“Īsti bruņinieki nav kaujinieciski noskaņoti, tie, kas labi cīnās, nekļūst nikni, tie, kuri spēj uzvarēt pretinieku, neuzsāk cīņu.”

Vispārējās stratēģijas ar prātu neaptveramajos dziļumos kā daļa no kopējā rīcības plāna ietilpst darbošanās ārpus emocionālās ietekmes sfēras, kas, kā tas uzsvērts grāmatā *Karamāksla*, ir raksturīga daoisma stila iezīme. Suņdzi ir teicis: “Tie, kas prot labi aizsargāties, noslēpjas visdziļākajos zemes dziļumos, bet tie, kuri spēj teicami uzbrukt, manevrē visaugstākajos debesu augstumos. Tādā veidā iespējams sevi gan pasargāt, gan gūt pilnīgu uzvaru.”

Priekšrocības, ko dod kanonisko mīklu atminēšana, caurstrāvo visu daoisma filozofisko domu, sākot ar politisko sfēru un beidzot ar tādām nozarēm kā tirdzniecība un amatniecība, jo, kā sacīts *Karamākslā*, “labs tirgotājs paslēpj savus dārgumus un izliekas, ka viņam nekā nav”, un “labs amatnieks neatstāj pēdas”. Šos izteicienus vēlāk savas dzīves pozīcijas demonstrēšanai gan burtiskā, gan pārnestā nozīmē pārņēma dzenbudisma pārstāvji, kuri bija vieni no pirmajiem daoisma klasikas skolniekiem un ezoteriskās karamākslas attīstītājiem.

Izteikumi par pareizas politikas izstrādāšanu gan civilajos, gan militārajos aspektos ir atrodamī visos daoisma kanona darbos. *Grāmatā par Huainaņas skolotājiem* (*Huainanzi/Huai-nan-czi*) – vienā no izcilajiem daoisma klasikas darbiem, kas tika uzrakstīts Ķīnas karojošo valstu perioda dramatiskajām beigām sekojošās Haņu dinastijas sākuma posmā – vesela nodaļa ir veltīta tikai daoisma militārajai zinātnei, kuras izmantošana praksē ir *Karamākslas* centrālā tēma.

“Karamākslā ir svarīgi, lai stratēģija būtu neizdibināma, gatavība cīņai – apslēpta un karaspēka pārvietošana – negaidīta, jo šādos apstākļos pretinieks nekādi nespēj sagatavoties.

Labs karavadonis vienmēr nekļūdīgi var uzvarēt ar gudrību, ko ienaidnieks nespēj uzminēt, un darbības veidu, kas neatstāj pēdas.

Nekādi nevar ietekmēt tikai to, kas ir neizdibināms. Gudrie slēpjas noslēgtībā, tāpēc viņu jūtas nav iespējams redzēt; viņi darbojas neizprotami, tāpēc viņu domu robežas nevar šķērsot.”

Karamākslā Suņdzi raksta: “Jābūt ārkārtīgi izveicīgam pat noslēgtībā. Jābūt ārkārtīgi noslēpumainam, darbojoties pat pilnīgā klusumā. Tādā veidā jūs varat kļūt par sava pretinieka likteņa noteicēju.”

Gan Suņdzi, gan Huainaņas skolotāji – grupa daoisma un konfūcisma gudro, kurus bija sapulcinājis vietējais valdnieks, – atzina tādu gudrības līmeni, kad konflikta rašanās ir savlaicīgi novērsta un uzvara parastai acij nav saskatāma, tomēr abās grāmatās tiek uzsvērts, ka šāds izsmalcināts sasniegums ir liels retums, kuru var panākt tikai ar grūtībām. Huainaņas skolotāju stratēģija, tāpat kā Suņdzi karamāksla, paredz arī bruņotas sadursmes ne tikai kā pēdējo iespēju, bet arī kā operāciju, kas skarbākos apstākļos tiek veikta piemērotā vadībā.

“Ģenerālim vienam pašam jāredz un vienam pašam jāzina, respektīvi – viņam jāredz tas, ko citi neredz, un jāzina tas, ko citi nezina. Spēju redzēt to, ko citi neredz, dēvē par spožumu, bet zināt to, ko citi nezina, sauc par ģenialitāti. Spoži ģēniji gūst izcillas uzvaras, jo aizsargājas tādā veidā, it kā būtu neuzveicami, bet uzbrūk tā, it kā būtu neatvairāmi.”

Daoistu militārajai sagatavošanai ir tikpat stingri nosacījumi kā viņu garīgajiem treniņiem. Daoisma meditāciju un vingrinājumu rokasgrāmatās plaši tiek izmantotas metaforas par karu un mieru. Viens no daoisma prakses galvenajiem principiem, kas ietverts grāmatas *I Ching* pamācībā, ir “tukšuma un pilnības” sasniegšanas meistarība, kurā piedalās gan cilvēka fiziskais ķermenis, gan psiholoģiskais *es*.